

Zwarte spechten en oude bomen in Leopoldsburg

Thomas Loridan, master in de biowetenschappen,
Natuur & Milieu, Katholieke Hogeschool, Campus Geel,
Kleinhoefstraat, B – 2440 Geel.
Ella Baert, Provinciaal Natuurcentrum, Het Groene Huis,
Domein Bokrijk, B-3600 Genk.

Leopoldsburg is rijk aan bossen, parken en dreven. De Zwarte specht (*Dryocopus martius*) als adoptiesoort was dan ook een goede keuze. Het is een ambassadeur voor duurzaam bosbeheer in zowel loof- als naaldbos. Als broedgebied kan hij relatief kleine bosnippers gebruiken, mits daar voldoende dikke bomen staan en er in de buurt foerageergebied voorhanden is. Spechten zijn bovendien niet mensschuw. Parken komen daarom ook in aanmerking. Het foerageergebied is zeer groot (tot 600 ha) en bestaat uit structuurrijke, oude bossen (Von Boltzheim *et al.*, 1980). De soort vindt haar voedsel in (rechttopstaand) dood hout. In Leopoldsburg vind je nog heel wat van die bossen, o.a. langs de grenzen van het militair domein, maar ook in het zuiden van de gemeente. Met zijn rode kap en heftig geroffel is de Zwarte specht een opvallende verschijning – die aan een soldaat doet denken – en daarmee ook een goede soort om de samenwerking tussen de gemeente en de militaire overheid in de verf te zetten.

Behoud, waar mogelijk uitbreiding, maar vooral goed beheer van de in Leopoldsburg aanwezige bossen is essentieel voor het behoud van de soort. Acties voor de Zwarte specht zijn ook voor een hele reeks andere planten en dieren nuttig. De door de specht uitgehakte holtes bieden nestplaats aan tal van andere hollenbroeders. Behoud van verzwakte en dode bomen is een maatregel die het aantal insecten en schimmels in bossen

Foto: Yves Adams

drastisch verhoogt. Ook alle dieren die van die insecten en schimmels afhangen, varen er wel bij (Fridman & Walheim, 2000, Christensen *et al.*, 2005, Jagers op Akkerhuis, 2005).

Verwezenlijkingen

Terreinacties

Het beheer van de openbare bossen van Leopoldsburg is in handen van het Agentschap voor Natuur en Bos en is vastgelegd in een bosbeheerplan van 2004. In dat plan gaat reeds aandacht naar de Zwarte specht. De kwaliteit van de militaire parken, waar nog heel wat oude bomen staan, kan via harmonisch parkbeheer verder verbeteren. Momenteel is de gemeente samen met de militaire overheid op zoek naar budgetten om de uitvoering van het beheerplan te financieren.

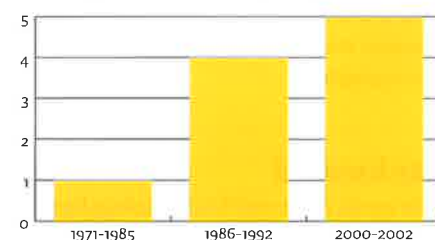
Kleine projecten in het Gerheserheide boscomplex, waarvoor de Bosgroep West-Limburg een beperkt beheerplan opmaakte, geven impulsen aan privé-boseigenaars om bij het beheer van hun bossen rekening te houden met de Zwarte specht. Dit boscomplex ligt voor een groot deel in de deelgemeente Hepen.

Communicatie

Beheermaatregelen ten voordele van de Zwarte specht kunnen met andere bosbelangen botsen. Recreanten die een 'proper en veilig' bos of park willen, kunnen dood hout als

storend of gevaarlijk ervaren. De gemeente investeerde dan ook in communicatieve acties die een draagvlak voor het beheer van bossen en parken ten voordele van de Zwarte specht moeten creëren.

De gemeente publiceerde verschillende artikels over de Zwarte specht in het gemeentelijke infoblad (september 2006, maart 2008, mei 2008 en september 2008). Verder publiceerde ze samen met de bosgroepen in hun tijdschrift (Limburgs Bosbelang, 2007) een fiche voor privé-boseigenaars, waarin ze het geschikte beheer voor de soort uitlegde. De Zwarte specht werd gekoppeld aan het project laanbomen in de Koning Leopold III-laan, waarbij het belang van bomen en oud hout onder de aandacht van de burgers werd gebracht. In 2009 heeft de gemeente ook een infoboekje i.v.m. het project verspreid. Eind 2009 verscheen er een kunstwerk van de Zwarte specht in de Koning Leopold III-laan.

Figuur 1. Het aantal door Zwarte specht bezette één-kilometerhokken in Leopoldsburg tijdens de periodes van de twee Limburgse atlassen en de Vlaamse Broedvogelatlas (bron: vogelwerkgroep LIKONA).

De Zwarte specht is eveneens opgenomen in het logo van de MINAraad.

Monitoring

De Zwarte specht is al sinds de jaren zeventig in Europa, Vlaanderen en de provincie Limburg aan een opmars bezig. Zowel de aantallen als het areaal breiden zich gestaag uit (Vermeersch *et al.*, 2004, Gabriëls *et al.*, 1994, Gabriëls, 1985, Vermeersch & Anselin, 2009). In Limburg verdubbelde het aantal broedparen in de jaren negentig en stabiliseerde daarna min of meer (Stevens & Gabriëls, 2005). Uitbreiding van het bosareaal en een gewijzigd bosbeheer zijn de twee redenen die je in de literatuur vindt voor die stijging en

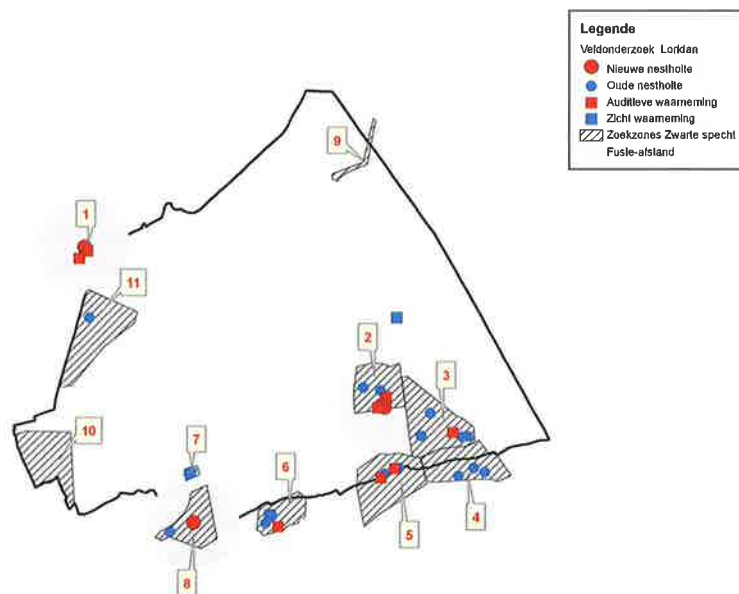
areaaluitbreiding. Een derde reden zou het op leeftijd komen van de bosbestanden kunnen zijn. Daardoor worden de bomen dik genoeg om als nestboom te dienen.

De Zwarte specht is geen eenvoudig te inventariseren soort. Zijn grote territorium (50 ha tot 300 ha) en het feit dat rondzwervende, niet broedende vogels ook geregeld roepen, zorgen ervoor dat het risico op overschatting van de aantallen groot is. Figuur 1 geeft het aantal door Zwarte specht bezette één-kilometerhokken in Leopoldsborg tijdens de twee Limburgse atlasperiodes (1971-1985, 1986-1992) en de Vlaamse Broedvogelatlas (2000-2002). De cijfers geven een toename van het aantal broedkoppels aan. Aangezien eenzelfde stijgende trend in de rest van Limburg, Vlaanderen en West-Europa werd waargenomen, lijkt dat aannemelijk. Zelfs als telfouten een iets te rooskleurig beeld zouden opleveren, mogen we toch minstens uitgaan van stabiele aantallen.

In 2009 bezocht Loridan, samen met de mensen van de lokale natuurliefhebbersvereniging, elf gebieden (zoekzones) waar de Zwarte specht vroeger werd waargenomen. Hij noteerde zowel de aanwezigheid van vogels (zichtwaarnemingen, gehoor) als de aanwezigheid van

nieuwe en oude nestholtes in deze gebieden. In totaal werden drie nieuwe uitgehakte hollen en achttien oude hollen gevonden. Daarnaast waren er negen auditieve en twee zichtwaarnemingen. De locatie van al deze waarnemingen wordt weergegeven in figuur 2.

Gaan we er vanuit dat de aanwezigheid van een nieuw uitgehakte nestholte duidt op een broedgeval (Hustings *et al.*, 1985), dan kunnen we besluiten dat er in 2009 minstens drie koppels Zwarte specht in Leopoldsborg broedde. Voor Zwarte specht geldt een fusieafstand van 600 m. Leggen we een cirkel van 600 m rond de nieuw uitgehakte nestholtes, dan zien we op figuur 2 dat de gebieden 3, 4, 5 en 6 buiten deze zones vallen. In deze gebieden werd de Zwarte specht vaak waargenomen. Bovendien bevinden er zich ook verschillende oude nestholtes in deze gebieden. In theorie kunnen ze – gezien hun grootte en kwaliteit – nog twee extra broedkoppels, waarvan de nestholtes niet gevonden werden bevatten. Dat zou het aantal broedkoppels in 2009 dan op een maximum van vijf brengen. Dit zou betekenen dat de Zwarte specht zich in de gemeente handhaaft. Hoewel dit, gezien de trends in Vlaanderen en Limburg zeer waarschijnlijk is, moet verder veldonderzoek deze hypothese bevestigen.

Figuur 2. Inventarisatie uitgevoerd door Loridan in 2009. Per zoekzone noteerde hij zowel de aanwezigheid van vogels (zichtwaarnemingen, gehoor) als de aanwezigheid van nieuwe en oude nestholtes. Op basis van deze gegevens wordt het aantal broedende Zwarte spechten in Leopoldsborg in 2009 op minimum drie, mogelijk vijf geschat.

Kansen en knelpunten

In Leopoldsborg verdwijnen er langzaamaan kleine stukjes bos. Ontboste bouwpercelen moeten worden gecompenseerd. De eigenaars doen dat niet door nieuw bos aan te planten maar ze compenseren financieel. De grotere bossen in Leopoldsborg blijven wel goed bewaard. Er zijn onlangs wel enkele oude bomen gekapt in het Militaire Park. Het gaat om bomen langs het wandelpad die een gevaar vormden voor de wandelaars.

Een groot deel van de bossen in het westen van de gemeente zijn eigendom van privé-eigenaars. Een probleem is dat nog niet alle eigenaars weten welke maatregelen ze ten voordele van de Zwarte specht kunnen nemen.

Conclusies

Het huidige beheer van de openbare bossen van Leopoldsborg lijkt voordelig voor de Zwarte specht. Mits dat beheer wordt verder-

gezet, het huidige bosareaal behouden blijft en voldoende nestbomen blijven staan, mogen we aannemen dat de soort zich in de gemeente zal handhaven. Een belangrijk aandachtspunt is het behoud van oude bomen in o.a. de parken. Als een uitbreiding van de soort gewenst is, zijn aangepast parkbeheer en ondersteuning van privé-eigenaars via de bosgroepen twee voor de hand liggende pistes. Heel wat leefgebieden van de Zwarte specht liggen ook deels in Beringen en Ham. Er zouden dus afspraken met die gemeenten rond het beheer van bospercelen moeten komen. De bosgroepen kunnen daarbij een faciliterende rol spelen.

Een gerichtere communicatie (vb. duidelijkere boodschap) op maat van belangrijke doelgroepen (vb. bouseigenaars, recreanten, jongeren) is zeker nuttig. Daarin moet het belang van het behoud van oude bomen en dood hout, vooral in de parken, onderstreept worden. Oude bomen en bomen met nestholtes in kaart brengen, is daarbij een eerste stap.

De inventarisatiegegevens suggereren dat de populatie van de Zwarte specht in Leopoldsborg stabiel blijft. Om die trend met zekerheid vast te stellen, is het nodig minstens tweejaarlijks, in de door Loridan (2010) gelocaliseerde zones het aantal nestbomen met succesvolle broedsels te lokaliseren (cf. een zes-tal bezoeken per jaar per zone). Om de relatie

tussen de genomen maatregelen en de status van de soort in de gemeente waar te nemen is gedetailleerder onderzoek nodig.

Dankwoord

Ten eerste zouden wij graag intern begeleider KHKempen Dirk De Roose willen bedanken voor zijn raad en ondersteuning tijdens het onderzoek. Daarenboven willen wij burgemeester van Leopoldsborg Erwin van Pée, milieubtenaar van Leopoldsborg Fabian Spreeuwiers, boswachter, natuurspecteur en hoofdtechnicus van het Agentschap voor Bos en Natuur, Dany Ruysen en hefboom coördinator SOLABIO Joep Fourneau bedanken voor hun medewerking aan het onderzoek.

Bijzondere dank gaat uit naar vrijwilliger van Natuurpunt Guy Vanzeir voor zijn begeleiding tijdens de inventarisatie en het delen van zijn kennis inzake het onderzoeksonderwerp.

Referenties

- CHRISTENSEN, H., M., K. MOUNTFORD, E.P. ODOR, P. STANDOVAR, T. ROZENBERGAR, D. DIACI, J. WIJDEVEN, S. MEYER, P. WINTER, S. WINTER & T. VRSKA, 2005. Dead wood in European beech (*Fagus sylvatica*) forest reserves. *Forest Ecology and Management*, Vol 210 (1-3): 267-282.
- FRIDMAN, J. & M. WALHEIM, 2000. Amount, structure, and dynamics of dead wood on managed forestland in Sweden. *Forest Ecology and Management*, Vol 131 (1-3): 23-36.
- GABRIËLS, J., 1985. Atlas van de broedvogels in Limburg. Een uitgave van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten i.s.m. LISEC, Genk, 724 pp.
- GABRIËLS, J., J. STEVENS & P. VAN SANDEN, 1994. Broedvogelatlas van Limburg, veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. LIKONA, Provinciale Vogelwerkgroep, provincie Limburg, 366 pp.
- HUSTINGS, M.F.H., R.G.M. KWAK, P.F.M. OPDAM & M.J.S.M. Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels Zeist. Pudoc Wageningen, 495 pp.
- JAGERS OP AKKERHUIS, G.A.J.M., S.M.J. WIJDEVEN, L.G. MORAAL, M.T. VEERKAMP & R. J. BIJLSMA, 2005. Dood hout en biodiversiteit. Alterra-rapport 1320. Alterra, Wageningen, 160 pp.
- LORIDAN, T. (in voorbereiding). De Zwarte specht (*Dryocopus martius*) in Leopoldsborg. Eindwerk Katholieke Hogeschool Kempen, Geel.
- STEVENS, J. & J. GABRIËLS, 2005. Broedvogels in Limburg: drie verspreidingsatlassen later. LIKONA Jaarboek Nr. 14: 56-67.
- VERMEERSCH, G., A. ANSELIN, K. DEVOS, M. HERREMANS, J. STEVENS, J. GABRIËLS & B. VAN DER KRIEKEN. Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000 – 2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 pp.
- VERMEERSCH, G. & A. ANSELIN, 2009. Broedvogels in Vlaanderen 2006 – 2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 3, Brussel, 99 pp.
- VON BLOTZHEIM, G. U. & K.M. BAUER, 1980. Handbüch der Vögel Mitteleuropas, Band 9. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden, 1148 pp.

Summary

The municipality of Leopoldsborg adopted the black woodpecker (*Dryocopus martius*). This bird depends on large wooded areas, managed in such a way as to stimulate the presence of old trees and dead wood. In the forest managed by the Agentschap voor Natuur en Bos this is the case. Private owners still can benefit from some extra information and support. The black woodpecker received the necessary media attention. The local environmental advisory board even incorporated the black woodpecker in its logo. Although counting this species is not easy, the existing data suggest that the number of black woodpeckers in Leopoldsborg has remained stable the last couple of years.